

Pavlovovo učení a kurs obecné psychologie na pedagogických gymnasiích.

Dr J. LINHART, docent pedagogické fakulty Karlovy university v Praze

Na našich pedagogických gymnasiích a na našich školách III. stupně se přednáší kurs obecné psychologie. Úkolem tohoto kursu na školách III. stupně je především rozšířit všeobecné vzdělání žáků a prohloubit jejich dialekticko-materialistický světový názor novými poznatky, které přináší současná psychologická věda. Úkolem kursu obecné psychologie na pedagogických gymnasiích je především vědecky připravit naše budoucí učitele na národních školách na jejich důležitou pedagogickou praxi. Tyto oba úkoly mohou být splněny, když psychologie bude na těchto výchovných institucích přednášena vědecky, t. j. v duchu dialektického materialismu. To bude umožněno jen tehdy, když se bude tento kurs obecné psychologie důsledně opírat nejenom o sovětské psychologické učebnice, nýbrž když učitelé psychologie a pedagogiky budou neustále doplňovat své vědomosti novými vymoženostmi sovětské psychologické vědy.

V současné době největším přínosem k rozvoji psychologie je *fysiologie vyšší nervové činnosti*, vytvořená slavným sovětským fysiologem I. P. Pavlovem. Velký význam tohoto učení pro psychologii byl zdůrazněn na zasedání Akademie věd SSSR a Akademie lékařských věd SSSR, jež se konalo v červnu a červenci 1950 a zabývalo se otázkami Pavlovova učení. Hlavní řečník tohoto zasedání a přední Pavlovův žák akademik K. M. Bykov vyzvedl to, že Pavlovovým učením o vyšší nervové činnosti začíná nové období ve vývoji psychologie a že je třeba dělit psychologii na etapu předpavlovskou a pavlovskou: „Předpavlovská psychologie byla vybudována na idealistickém světovém názoru. pavlovská psychologie je svou podstatou materialistická“ (K. M. Bykov, Rozvoj idejí I. P. Pavlova, Svoboda, str. 6). Totéž zdůraznili ve svém sebekritickém vystoupení sovětské psychologové B. M. Teplov, S. L. Rubinštejn a V. N. Kolbanovskij, kteří ukázali, že není možno dále pokračovat v tradici idealistické a pouze popisné psychologie, že je dnes nutno postavit psychologii na pevnou materialistickou základnu Pavlovova učení o vyšší nervové činnosti a spojit psychologii s fysiologií vyšší nervové činnosti. V. N. Kolbanovskij ve svém projevu zdůraznil, že filosofickou základnou, na níž se úspěšně mohou a musí sjednotit fysiologové a psychologové, je marxisticko-leninská theorie odrazů, t. j. že je nutno vývoj vyšší nervové činnosti a s ním souvisící psychické jevy člověka studovat jakožto odraz určitých životních a tím i výchovných podmínek.

Vzniká nyní naléhavá otázka, jakým způsobem mají naši učitelé na pedagogických gymnasiích a na školách III. stupně využít Pavlo-

vova učení ve svých přednáškách, co nemají z něho opominout a co musí zdůraznit.

Na prvním místě musí vyzvednout *materialistickou* stránku Pavlovova učení o vyšší nervové činnosti. Musí ukázat, že jedině vědecká je ta psychologie, která studuje duševní jevy v jednotě s jejich fyziologickou základnou, t. j. *psychologie materialistická*.

Tuto skutečnost je možno posluchačům názorně a srozumitelně dokázat na stručném přehledu vývoje psychologické vědy.

Psychologie, která byla po celá staletí v zajetí filosofických spekulativních úvah, se stala samostatnou vědou v 19. století na základě rozvoje přírodních věd, především na základě rozvoje fyziologie nervového systému. Přední zásluha zde patří geniálnímu ruskému fyziologu I. M. Sečenovovi, který byl inspirován ruskými materialisty a demokraty 19. století Radiščevem, Bělinským a Černyševským a který ve svém díle „Mozkové reflexy“ (r. 1863) se po prvé pokusil o vysvětlení všech psychických jevů na materialistických fyziologických základech. Sečenov ukazoval na jednotu jevů psychických a fyziologických a první — spolu se svým následovníkem I. P. Pavlovem — překročil zdánlivě nepřekročitelnou propast mezi činností tělesnou a duševní. I. M. Sečenov se snažil, jak o něm praví I. P. Pavlov ve svém základním díle „Přednášky o činnosti mozkových hemisfér“, ukázat činnost mozkových hemisfér jako činnost reflexní, t. j. zákonitou, determinovanou. Myšlenky jsou podle Sečenova reflexy, jejichž pohybový efekt je utlumen a jež se tudíž v chování člověka přímo vnějšně neprojevují. Právem proto je I. M. Sečenov nazýván zakladatelem ruské materialistické experimentální psychologie. Geniálním dovršitelem této materialistické tradice byl I. P. Pavlov. Avšak dříve než přistoupíme k rozboru jeho díla, je nutno v zájmu historické posloupnosti osvětlit vývoj buržoasní psychologie.

Západní buržoasní fyziologové a psychologové nikdy nedospěli té výše, které dosáhly práce Sečenovovy. Západní buržoasní fyziologové a psychologové v 19. století Helmholtz, Hering, Wundt a j. podnikali sice rozsáhlé a mnohdy i cenné experimentální práce, avšak tyto práce se týkaly jednak jen jednoduchých zákonitostí v oblasti periferní smyslové činnosti, zraku a sluchu, hmatu a pod., jednak vycházely ze subjektivně idealistického a introspektivního základu. Poněvadž tyto poznatky osvětlovaly jen nejprostší a dílčí jevy duševního života, zůstávala vlastní duševní činnost neprozkoumána. Zcela neobjasněn zůstal proto jeden z nejzávažnějších psychologických problémů: jak se z jednotlivých elementárních duševních jevů vytvářejí složité procesy lidského vědomí, jako je poznávání, myšlení, vůle a citění, jak vzniká charakter a pod. Tuto velmi důležitou otázku ovšem nemůže vyřešit stará idealistická a popisná psychologie, nýbrž jen podrobné zkoumání vyšší nervové činnosti, nervových procesů, jak to žádal Lenin. Avšak západní buržoasní fyziologie toho nikdy nedosáhla. Ji se nepodařilo vrhnout paprsek poznání, jak to řekl I. P. Pavlov, na mozkovou činnost, jež je nejsložitější ze všech procesů živé hmoty.

Nyní je třeba žákům ukázat, jak psychologie, která se zrodila na základě materialistických přírodních věd, především fyziologie, ztratila vlivem toho, že se odtrhla od materiální, fyziologické základny i od

konkretní pedagogické praxe, perspektivy dalšího skutečného vědeckého vývoje.

Buržoasní psychologové vlivem opomíjení studia mozku, vlivem své naprosté odtřízenosti od pedagogických otázek a především vlivem celkového úpadku a rozkladu buržoasní kultury i vědy začali metafysicky spekulovat, místo aby se skutečně vědeckou a experimentální prací snažili prolomit hráz a odstranit překážky, jež se postavily do cesty vývoje psychologie.

Tím uvedli psychologii do hluboké krise a způsobili, že se psychologie stala nevědeckou, metafysickou a že neměla pro praxi téměř žádného významu. Tento úpadek, který se tak zřejmě projevil v psychologii, je charakteristický pro celou buržoasní vědu, která otrocky posluhovala a dosud posluhuje kapitalistům a imperialistům. Uvedeme několik typických příkladů z velkého množství směrů v buržoasní psychologii.

Je to za prvé dnes v USA módní *behaviorismus*, který se má stát podle slov jeho zakladatele J. B. Watsona jakousi filosofií a etikou „amerického způsobu života“ a který si klade za cíl „novou americkou výchovu“, jejímž úkolem je vytvořit z člověka neuvědomělého robota, slepě poslušného rozkazů imperialistických magnátů.

Mnozí buržoasní psychologové se snaží ztotožňovat Pavlovovo učení o vyšší nervové činnosti s reakčním behaviorismem a tvrdí, že behaviorismus podobně jako Pavlov zaměňuje psychologii fyziologií. To je však zásadní omyl a behaviorismus se podstatně liší od Pavlovova učení. Přední představitelé behaviorismu (na př. Watson) odmítají názor, že mozek je hlavním koordinačním ústředím duševního života, a za hlavní úkol pokládají popis činnosti svalů a žláz. Tento postup je nevědecký a je v rozporu s Leninovým požadavkem na vědeckou psychologii, jejímž úkolem je studium „hmotného substrátu psychických jevů — nervových procesů“ (Lenin, Soč. I., str. 127). Avšak Pavlov sám často a důkladně kritisoval americké behavioristy, kteří sice mnoho mluví o podmiňování (conditioning), avšak chápou toto podmiňování nesprávně, abstraktně. Ve své „Odpovědi fyziologa psychologům“ (1932) I. P. Pavlov odhaluje nedostatky jednoho z amerických behavioristů E. R. Guthrie, který zcela mechanisticky chápe učení jako proces tvoření podmíněných zvyků a zanedbává vyšší a složitější zákonitosti vyšší nervové činnosti. Guthrie uznává podmiňování za princip učení, avšak přijímá tento princip jako dále nerozložitelný, t. j. nevyžadující dalších výzkumů, snaží se z něho vyvodit vše a všechny jednotlivé rysy učení převést na jediný a tentýž proces“ (I. P. Pavlov, Izb. proizv., v redakci Ch. S. Koštojance, 1949, str. 355). I. P. Pavlov dále ukazuje, že proces učení a výchovy u člověka probíhá na úrovni druhé signální soustavy, kde sice rovněž platí Pavlovem objevené zákony o podmiňování a vytváření dočasných spojení, avšak kde schopnost vytvářet asociace a kombinace asociací je nesmírně rozšířena.

Jiným proudem rozšířeným v imperialistických a fašistických státech je *rasistická psychologie*, která má různé odrůdy a skrývá se za různé metody. Ve fašistickém Německu byla založena přímo rasová psychologie, která vysvětlovala duševní vlastnosti lidí jejich raso-

vou příslušností. Zastřenější formou tohoto rasismu je tak zv. *biotypologie*, která se z Německa rozšířila do západních zemí a jejíž stoupenci mylně tvrdí, že duševní vývoj, duševní vlastnosti a schopnosti jsou určovány rozvojem tělesné konstituce, činností žláz s vnitřní sekrecí, chemickou skladbou krve a pod. Biotypologie je u nás rovněž značně rozšířena. Mezi její stoupence patří na př. univ. prof. biologie v Hradci Králové B. Krajník. V duchu vadných biotypologických zásad je psána Skořepova psychologická studie o mládeži „Puberta“.

Tyto biotypologické teorie však zapomínají, že za první duševní vývoj není určován ani činností endokrinních žláz, ani tělesnou konstitucí, nýbrž výchovou a prostředím a za druhé že nositelem duševních procesů a vlastností není systém endokrinních žláz, nýbrž nervový systém a především mozek, který řídí všechny tělesné procesy a který má zvláštní schopnost citlivě obrazet vlivy a podněty z vnějšího světa.

Dalším psychologickým směrem, který sloužil rasové a třídní diskriminaci, byla *psychotechnika a pedologie*, které se pomocí „testů“ snažily měřit vrozené vlohy, nadání a charakter. Je přirozené, že takovéto „měření“ má s vědou právě tak málo společného jako chiro-mantie a grafologie. Zato se však tato lživěda dobře hodila vládnoucí buržoasní třídě; psychotechnikové a pedologové „dokazovali“ pomocí testů „méněcennost“ dětí dělníků a rolníků, zabraňovali jim v přístupu na vysoké školy atd.

Stejně nevědecký je jiný značně vlivný psychologický směr, který vystupuje pod názvem *tvarové (celostní) psychologie*. Psychologové tohoto směru, k němuž u nás patřil F. Kratina a j., polemisovali s předcházejícím asocianismem a vytvořili si jakýsi nymbus okolo pojmu „tvar“ a „celek“ a vystupovali jako objevitelé „tvarových“ a „celostních“ zákonitostí. Ve skutečnosti však tyto tvaroví psychologové tím, že tvrdili, že psychika je „celistvý“ tvar, který není možno rozebrat, popírali význam analýsy, rozboru. Avšak bez rozboru, analýsy přestává být věda vědou. Právě tvaroví psychologové („gestaltisté“) jsou vhodným příkladem toho, jak psychologie, která nezná zákony vyšší nervové činnosti, uchyluje se k idealistickým vyspekulovaným pojmům, jako jsou holistické pojmy „tvaru“ a „celku“. V tomto smyslu odmítl I. P. Pavlov tvarovou psychologii jako pavědu.

Do největšího úpadku však zavedla buržoasní psychologii t. zv. „hlubinná“ (nebo též „dynamická“) psychologie, z níž nejznámější je Freudova psychoanalýza. Psychoanalýza, vysvětlující duševní vývoj člověka přeměnami pohlavního pudu, je výrazem duševního a mravního rozkladu buržoasní společnosti.

Po této kritice nevědecké buržoasní psychologie je nutno ukázat, že jediná skutečně vědecká psychologie je psychologie sovětská, rozvíjená na základě dialektického materialismu, jejímž základním kamenem se stává Pavlovovo materialistické učení o vyšší nervové činnosti.

Pavlovův historický význam v rozvoji fyziologie a psychologie spočívá v tom, že on první přísně objektivním a experimentálním studiem překonal kritický bod ve vývoji těchto věd. Pavlov sám o této otázce r. 1909 praví: „Právem můžeme říci, že se nezadržitelný postup

přírodovědy od Galileových dob po prvé znatelně zastavuje před nejvyšším oddílem mozku nebo, obecněji řečeno, před orgánem nejsložitějších vztahů zvířat k vnějšímu světu. A zdálo se, že se to neděje bezdůvodně, že tu jde skutečně o kritický moment přírodovědy, neboť mozek, který ve své nejvyšší formě — jako mozek lidský — vytvářel a vytváří přírodovědu, nyní sám se stává objektem přírodovědeckého výzkumu.“

Ve svém geniálním díle I. P. Pavlov odhalil roušku nad dosud neznámými zákony mozkové činnosti a tím umožnil, aby se stala skutečností leninská zásada, že vědomí je nutno studovat jako funkci nejvýše organisované hmoty, t. j. mozku. Psychologie vycházející z Pavlovova učení činí definitivně konec idealistickému dualismu, který odtrhoval duševní procesy od procesů tělesných. Pavlov vždy viděl organismus a člověka jako jednotu psychickou a tělesnou a vždy studoval organismus v jednotě s jeho prostředím.

Základem Pavlovova učení, navazujícího na Sečenovovu reflexní teorii, je jeho analýsa *podmíněných reflexů*, (pojem podmíněného reflexu je objasněn v učebnici „Psychologie“ B. M. Těplova, II. vyd., str. 34.), t. j. nových nervových dočasných spojení, která se uskutečňují v nejvyšším oddílu centrálního nervového systému, v kůře mozkové, a která vznikají za života organismu vlivem vnějšího prostředí.

Vedle těchto podmíněných reflexů existují reflexy nepodmíněné, vrozené, k nimž můžeme řadit — jako nejsložitější formy nepodmíněných reflexů — instinkty (na př. instinkt potravinový, pohlavní, obranný a pod.). Jestliže na př. živočich reaguje na blížícího se dravce útekem, jde o reflex podmíněný: spatření dravce (zrakový podnět) bylo signálem blížícího se nebezpečí a tento signál uvedl v činnost vrozený (nepodmíněný) obranný reflex (útek). Avšak podobným podmíněným podnětem je slovo matky varující dítě před žhavým předmětem. Podmíněné reflexy mají na rozdíl od vrozených reflexů dočasný charakter a jsou velmi citlivé na změny vnějšího prostředí i na změny uvnitř organismu. Právem je proto Pavlov nazval *podmíněnými* reflexy, neboť jsou vyvolávány určitými životními podmínkami.

Dočasná spojení, vznikající v nejvyšším oddílu mozku, t. j. u vyšších živočichů a u člověka v kůře mozkové, jsou prostředkem regulace přizpůsobování organismu k prostředí. Poněvadž prostředí, ve kterém žije organismus, především pak prostředí sociální, ve kterém žije člověk, se neustále mění, musel se vytvořit orgán, který by umožňoval adaptaci k těmto změnám. Tímto orgánem jsou nejvyšší mozková centra, jež se vyznačují schopností vytvářet dočasná spojení mezi jednotlivými buňkami mozkové kůry; tato dočasná spojení jsou v podstatě totožná s psychologickým pojmem asociace. Abychom vůbec mohli pochopit složitost a komplexnost psychických procesů, nesmíme si představovat nervový systém toliko jako aparát vodivých drah, jimž procházejí nervové vzruchy, nýbrž jako aparát schopný vytvářet dočasná spojení a pomocí těchto asociací syntetisovat jednotlivé reflexy ve složitější celky. Zpevňování nebo uvolňování těchto dočasných spojení (podmíněných reflexů) je základem paměti.

Složitě procesy přizpůsobování organismu k prostředí jsou umožňovány nejen tím, že v kůře mozkové vznikají dočasná spojení, nýbrž

i tím, že v kůře mozkové probíhají v neustálém vzájemném působení procesy *excitace* a *útlumu*. Pavlov ukázal, že buňky kůry mohou být ve dvojích protikladných stavech. Každý nervový proces se vyvíjí vlastně v boji těchto dvou protikladných fyziologických stavů — v každém okamžiku buď převládá stav excitace nebo útlumu. (Takovým základním obecným protikladem mezi stavem excitace a útlumu kůry mozkové je protiklad bdělého stavu a spánku.) Veškerá činnost mozkové kůry je složitou dynamickou mosaikou, v níž jedna skupina nervových buněk je ve stavu excitace a jiná skupina ve stavu útlumu. Excitace určitých buněk kůry vyvolává aktivní činnost odpovídajících orgánů (svalů nebo žláz), útlum naopak zdržuje a brání vzniku této činnosti. Podněty, které mají biologický nebo společenský význam pro člověka, vyvolávají v mozku stav excitace a vedou k činnosti (na př. potrava nebo osvojení si jistých poznatků) a naopak podněty, které ztrácejí tento význam, vedou k útlumu a v nervových buňkách nastává vyhasínání (t. zv. vnitřní útlum). Proces excitace nebo útlumu může se v mozkové kůře rozšiřovat na okolní nervové buňky (iradiace) nebo se naopak zpětně koncentrovat na místo svého východiska, nebo může vyvolávat vzájemnou indukci.

Schopnost mozkové kůry vytvářet dočasné spojení (t. zv. zapojovací funkce mozku) se uskutečňuje na základě druhé funkce mozku, t. zv. *analizační funkce*.

Mozek vyšších živočichů, především mozek člověka, se vyznačuje schopností *analyzovat* podněty z vnějšího světa i z vnitřního organismu. Tato analizační funkce mozku spočívá v tom, že analyzátoři, t. j. receptční orgány a jejich zakončení v mozkové kůře, obdrží podněty věcí a jevů vnějšího světa i podněty přicházející z organismu. Touto analizační činností jak receptorů, tak adekvátních center v kůře mozkové je organismus s to odlišit, diferencovat jednotlivé podněty. Tato schopnost má ohromný význam pro správnou orientaci organismu v prostředí. Člověk, na rozdíl od zvířat, se vyznačuje ovšem nejenom touto elementární analýsou, nýbrž u něho se vlivem sociálního prostředí a hlavně vlivem řeči vyvinula schopnost vyšší, schopnost *vědomé analýsy a syntézy*, schopnost poznávat a myslet.

V přednáškách obecné psychologie je třeba vyzvednout, že všechny tyto objevy mohl I. P. Pavlov uskutečnit jen proto, že byl *uvědomělým materialistou*, který vždy viděl a studoval duševní jevy v jejich závislosti na hmotné základně. S tohoto materialistického hlediska bojoval Pavlov proti idealistům, vitalistům, dualistům a holistům v psychologii, kteří se snažili absolutisovat „svéráznost psychických jevů“, popírat jejich jednotu s fyziologickými procesy v mozku a odmítat materialistický princip determinismu v psychologii. Pavlov ve své „Odpovědi fyziologa psychologům“ zdůrazňuje, že není „činnosti bez příčiny“ a že vše je vázáno nutností“ a že tento princip platí i pro člověka. Pojem reflexu jakožto zákonité reakce organismu na podněty prostředí vychází z tohoto principu determinismu a umožňuje Pavlovovi a pavlovské psychologii studovat psychické jevy s jejich materiální, objektivní a zákonité stránky.

I. P. Pavlov, opíraje se o tuto materialistickou objektivní metodu zkoumání vyšší nervové činnosti, obohatil fyziologii vyšší nervové činnosti a tím i psychologii o velké množství objevů a poznatků o zákonech, jimiž se řídí procesy vytváření podmíněných reflexů. Zkoumal zákonitosti procesů vzruchu a útlumu, zákony analyzáční a syntetické činnosti kůry, vzájemného působení podmíněných a nepodmíněných reflexů, lokalizace psychických funkcí. objevil podstatu spánku a hypnosy a ukázal, v čem spočívá fyziologický základ typu vyšší nervové činnosti a odhalil jeho vztah k charakteru a j. Výsledky jeho práce mají nesmírný význam jak pro lékařství, tak pro psychologii a pedagogiku.

Při výkladu Pavlovova učení o vyšší nervové činnosti je nutno se vyvarovat vážného omylu, který spočívá v tom, že se někteří vlivem buržoasních pomluv nebo z neznalosti dosud domnívají, že Pavlov je mechanický materialista, podobně jako američtí behavioristé. Avšak Pavlovovo učení je jak svou metodou, tak i svými výsledky dialektické, jak bylo ukázáno v řadě studií (viz na př. E. A. Asratjan, O dialekticko-materialistickém charakteru učení I. P. Pavlova. Voprosy filosofii, 1949. č. 1). Neoprávněné výtky Pavlovových kritiků míří především na to, že Pavlov prý nerozlišuje kvalitativní rozdíly a že prý stírá rozdíl mezi psychickým a tělesným.

Avšak právě v této oblasti se Pavlov ukázal jako *dialekticky pracující materialista*. Pavlov odhalil, že základním universálním zákonem veškeré vyšší nervové činnosti je schopnost mozkové kory tvořit dočasná (podmíněná) spojení, jejichž jednou formou jsou podmíněné reflexy. „Dočasné nervové spojení,“ praví I. P. Pavlov, „je nejuniversálnější fyziologický jev ve světě živočichů i v nás samých. Avšak zároveň je to i jev psychický — to, co psychologové nazývají asociací, jež je vytvářena spojením různých činností, dojmů nebo písmen, slov a myšlenek. Není důvodu oddělovat, rozlišovat to, co fyziolog nazývá dočasným spojením a psycholog asociací.“ (I. P. Pavlov, Polnoje sobranije trudov, sv. III, str. 561.)

Přes tento společný zákon, platící pro veškerou vyšší nervovou činnost, *objevují se u člověka specifické a kvalitativně odlišné vlastnosti*. Mozková kůra člověka se vyznačuje proti mozkové kůře u živočichů větší reaktivností, labilností — lidský mozek se vyznačuje obzvláště bohatou asociační činností. Avšak zcela nový princip vnáší do vyšší nervové činnosti to, že člověk užívá ve svém společenském životě *slov, řeči*, jež vytvářejí specificky lidskou formu vyšší nervové činnosti (t. zv. *druhou signální soustavu*). „Ve vyvíjejícím se živočišném světě vznikl na stadiu člověka zcela podstatný doplněk k mechanismům nervové činnosti,“ praví I. P. Pavlov. „Pro zvíře se skutečnost signalisuje téměř výhradně jen podněty a jejich stopami v mozkových hemisférách, které přicházejí přímo do zvláštních buněk zrakového a sluchového receptoru i jiných receptorů organismu. To je to, co i my máme v sobě jako dojmy, počítky a představy o okolním zevním prostředí jak přírodním, tak i o sociálním, kromě slova viděného a slyšeného. To je první signální soustava skutečnosti, kterou máme společnou se zvířaty. Ale slovo, které je signálem prvních signálů, vytvořilo druhou, speciálně naši signální soustavu skutečnosti. Nesčetná

podráždění slovem nás vzdálila od skutečnosti . . . Avšak zejména právě slovo nás učinilo lidmi, o čemž ovšem zde nelze podrobněji mluvit. Avšak není pochyb, že základní zákony zjištěné v činnosti první signální soustavy, musí stejně řídit i druhou, poněvadž je to činnost stále téže nervové tkáně." (Polnoje sobranije trudov, sv. III, str. 568—569.) Tato druhá signální soustava, jež je nositelkou slovního myšlení s řečí, je produktem vývoje společnosti. Vznik druhé signální soustavy a vznik vědomí spadá patrně v procesu vývoje společnosti vjedno. V ontogenetickém vývoji individua právě tato druhá signální soustava je především utvářena výchovou.

Pavlovovi žáci, kteří se zabývají studiem vyšší nervové činnosti u člověka, vždy zdůrazňují sociální podmíněnost jeho vyšší nervové činnosti. A. G. Ivanov-Smolenskij ukazuje ve své studii „Očerki patofysiologii vysšej nervnoj dejatel'nosti" (str. 181 a další), že při utváření lidské osobnosti je nutno počítat s vedoucí rolí činitelů sociálních a že osobnost je určována a vytvářena sociálními vztahy. Sílu, odolnost a zdraví nervového systému člověka není možno vysvětlit jen faktory fyziologickými, nýbrž především sociálními: „U člověka je síla nervového systému," říká Ivanov-Smolenskij, „do velké míry zastřena vlastnostmi předcházejících zkušeností, vytvářenými sociálním prostředím a do velké míry na nich závisí. To se v plné míře týká takových projevů síly nervového systému, jako je schopnost práce, jako je trvalost sociálních útlumů (t. j. umění potlačit v dané situaci neadekvátní citové a afektivní reakce), t. j. to, co se obvykle nazývá vytrvalostí a sebeovládáním" (tamtéž, str. 182).

Pavlovovo učení o vyšší nervové činnosti je tedy nejenom v souladu s materialistickým názorem o velké moci výchovy a prostředí na duševní vývoj člověka, nýbrž po prvé v dějinách lidského vědění podává vědecký výklad toho, v čem tato výchovná moc spočívá, a umožňuje přesnou analýsu vývoje vyšší nervové (t. j. psychické) činnosti v závislosti na vnějších (výchovných) vlivech. Kdežto dosavadní psychologie byla toliko popisná a pedagogika toliko empirická, umožňuje Pavlovovo učení, aby se obě tyto disciplíny postavily na skutečně vědecký základ a aby pronikly do vnitřních zákonitostí psychického vývoje člověka. „Determinismus Pavlova učení", zdůrazňuje V. N. Kolbanovskij, „stanovení přesných příčin, které určují vývoj nervových procesů určitým směrem, je základem přesného předvídání výsledků výchovného působení na člověka." (V. N. Kolbanovskij, Učení I. P. Pavlova a některé otázky pedagogiky, Sov. ped., 1950, č. 9, str. 18)

Pavlovovo učení o vyšší nervové činnosti má dalekosáhlý význam pro psychologii a pedagogiku. Bez Pavlova učení není možno budovat skutečně vědeckou psychologii, Pavlovovo učení je proto nutno si osvojit jako jednu z velikých vědeckých vymožeností. Avšak nestačí jen Pavlovova díla studovat, nýbrž je nutno dále jeho učení rozvíjet a prohlubovat. A to je možno jen aktivní experimentální prací. Je tudíž úkolem našich pedagogických a psychologických institucí připravit plán výzkumné práce v oblasti pavlovské psychologie podobně, jako to žádá akademik K. M. Bykov na sovětské Akademii pedagogických věd.

Dále je nutno odborné studium psychologie a pedagogiky, které má být soustředěno na pedagogických fakultách, reorganisovat tak, aby bylo naplněno pavlovovským duchem a řízeno pavlovovskými zásadami. To především znamená zavedení přednášek o fyziologii vyšší nervové činnosti a uskutečnění těsné spolupráce fyziologů a psychologů, aby se stal skutkem Pavlovův požadavek sjednocení a splnění fyziologie vyšší nervové činnosti a psychologie.

Dnes není dosud možno kurs obecné psychologie, přednášený podle učebnice „Psychologie“ B. M. Teplova nebo po případě podle rozsáhlejší učebnice „Psychologie“ Kornilova-Smirnova-Teplova, nahradit kursem psychologie, založeným na Pavlovově učení. Ani v Sovětském svazu a ani u nás není dosud Pavlovovo učení v celé šíři zhodnoceno pro psychologii a duševní vývoj člověka. Avšak toto zhodnocení a další rozvíjení Pavlovova učení je přední a největší úkol, před který je naše psychologie postavena. Proto i naši učitelé pedagogiky a psychologie na pedagogických gymnasiích a na školách III. stupně musí věnovat Pavlovovu učení a jeho aplikaci v psychologii a v pedagogice stále větší pozornost.

(Podle přednášky proslovené na semináři učitelů pedagogiky na pedagogických gymnasiích 19. října 1950)